

Una experiència de treball social comunitari en un barri de barraques de Montjuïc

An experience in community social work in a shantytown neighbourhood of Montjuïc

Rosa Domènech Ferrer¹

Rosa Juncosa¹

Traducció al català de l'article "Una experiencia de Trabajo Social comunitario en un barrio de barraques de Montjuich" publicat a l'RTS núm. 51 de julio-septiembre de 1973, p. 25-42.

Resum²

L'article explica l'experiència de treball social de comunitat dut a terme en un barri de Barcelona que es trobava en procés d'extinció progressiva ateses les seves condicions de vida precàries. Primer es fa una descripció del barri per després exposar el context històric i sorgiment del grup promotor del treball social en la comunitat. S'aprofundeix en el procés, complicat, per aconseguir la desaparició del barri i el paper que hi va jugar "l'assistent social". Així mateix, es presenten i analitzen els resultats de l'estudi dut a cap per comptar amb un diagnòstic que va facilitar la negociació amb les famílies perquè sortissin del barri i es traslladessin a habitatges amb condicions dignes per viure.

Es conclou reflexionant sobre els assoliments del treball comunitari durant més de quatre anys, que va facilitar un veritable procés de canvi i que va contribuir al sorgiment d'un sentiment identitari de comunitat. Així mateix, es realça la labor del treballador social com a agent mobilitzador mitjançant l'aplicació de noves tècniques d'intervenció, totes promotores de la participació comunitària i dels canvis desitjats.

Paraules clau: Comunitat, participació, treball comunitari, habitatge.

1 Assistent social.

2 El resum i les paraules clau han estat elaborats pel Consell de Redacció amb motiu de la present edició.

Abstract

This article details the experience of community social work carried out in a neighbourhood in Barcelona which was gradually disappearing due to its unstable living conditions. Firstly, a description of the neighbourhood is provided, followed by an account of the historical context and the emergence of the group for promoting social work within the community. The article delves into the complex process giving rise to the disappearance of the neighbourhood and the role played by “the social worker” in it. Additionally, the article sets out and analyses the findings of the study conducted to obtain an overview that would simplify talks with families to get them to leave the neighbourhood and move to housing in dignified living conditions.

The article concludes by reflecting on the achievements stemming from community work over more than four years, which drove a genuine process of change and contributed to the emergence of a feeling of community identity. Furthermore, the article underlines the role of the social worker as a catalyst for mobilisation thanks to the implementation of nine intervention techniques, all of which promote community participation and the desired changes.

Keywords: Community, participation, community work, housing.

El barri en el qual s'ha fet el treball comunitari té una característica especial que el diferencia d'altres barris de Barcelona: la seva extinció progressiva. Per això, el treball social de comunitat que s'hi ha fet té també unes característiques peculiars.

Situació geogràfica del barri

El barri limita, d'una banda, amb la carretera del Port, continuant a mà esquerra pel cremador d'escombraries de la ciutat que hi escampava durant tot el dia la seva desagradable olor; a continuació amb la carretera de l'Estadi. Les barraques s'estenien pel que és ara el parc d'atraccions, jardins de Mossèn Jacinto Verdaguer i vessants del Castell (sector conegut per "Maricel" o "Esquerra del Funicular"). D'altra banda, limita amb la "Dreta del Funicular", zona recentment convertida en viver municipal (sector "Tres Pins" i "Bajo Molino"). En un principi va estar delimitat també pel Cementiri del Sud-oest, en les parets del qual estaven construïdes diverses barraques.

Procedència de la població

Com a resultat del creixement de la indústria catalana, de les grans obres del Metropolità i posteriorment de l'Exposició Universal de l'any 1929, un gran contingent de treballadors procedents de totes les regions d'Espanya, sobretot del sud de la península, es va assentar en aquesta muntanya.

Els paletes van començar a aixecar barraques provisionals amb el mateix material de construcció de l'Exposició.

L'afluència més gran d'immigrants es va produir durant els anys del 1929 al 1941.

Els anys 1941-42, anys de la fam a tot Espanya, van tenir les seves pitjors conseqüències a Andalusia. Per això, en aquesta època, l'afluència d'emigrants d'aquella regió va ser massiva. També van arribar a Barcelona emigrants gallecs. A Montjuïc, es van ampliar els dos "Valeros" (el "Grande" i el "Chico") i es va formar el nucli de "Las Banderas", confrontant amb els dos anteriors.

Classificació laboral de la població

En un principi va estar constituïda per peonada. Els immigrants eren jornalers, bracers, pagesos, miners, peons de fosa (obriers no especialitzats). Van trobar feina al ram de la construcció, Companyia de Tramvies, RENFE, obres públiques, etc. L'aspiració més gran d'aquests homes era poder treballar en una fàbrica; molts ho van aconseguir.

Descripció del barri

El barri estava compost íntegrament per barraques. En un 80%, no hi havia sanitaris; en un 20%, no hi havia llum.

No hi havia aigua corrent; la gent es proveïa d'aigua a les fonts de la muntanya. Els camins estaven tots intransitables, alguns no eren més que torrents.

L'any 1962, època de màxima expansió del barri, hi havia 2.516 barraques habitades per 3.200 famílies, la qual cosa suposava una població de 16.000 habitants. Observi's que el nombre de barraques no correspon al nombre de famílies, ja que una barraca estava habitada per dues famílies o més.

En els últims temps, i pel fet que una part del barri havia anat desapareixent gradualment, presentava un aspecte desolador: la majoria de barraques havien estat derruïdes pels piquets de l'Ajuntament i aquí i allà estava esquitxat d'habitatges destruïts. El barri estava infestat de rates.

Institucions existents al barri

Al barri havien existit les institucions següents:

- Centre de Joventuts de Montjuïc, que pertanyia a la parròquia d'"Els Tres Pins". Era un centre cultural i recreatiu i tenia a més un dispensari nocturn.
- Centre Oriol, també cultural i recreatiu, proveït a més d'església.
- Escola de San Salvador.
- Centre Scout, desintegrat en els últims temps.
- Complex de "Las Banderas", compost per clínica, escola, capella, escola nocturna i guarderia.
- Centre cultural i recreatiu de "Las Banderas".
- Associació de Caps de Família. Estava composta gairebé per complet per persones pertanyents al Moviment. Tenia poc ascendent en el barri.
- Hi havia 15 bars i botigues de tota mena.
- L'any 1967 sorgeix una altra associació, aquesta vegada de Pares de Família, denominada "L'Esperança" de Montjuïc.

Com va sorgir al barri el grup promotor del treball social de comunitat

Podem assenyalar que van ser tres els factors que van possibilitar que sorgís un grup dispost a lluitar per intentar trobar una solució al gran problema que afectava a tot el barri: l'habitatge.

Per ordre cronològic, aquests tres factors van ser els següents:

- Les declaracions de Franco el 1963, que amb motiu d'una visita al castell de Montjuïc, en contemplar la immensa zona de barraques que s'estenia als seus peus, va assegurar una actuació urgent per solucionar el problema de l'habitatge digne als milers de persones que vivien allà.
- L'accident ocorregut la primavera del 1963, a la piscina municipal de Montjuïc, en produir-se un corriment de terres, a conseqüència d'unes pluges intenses i que va afectar diverses barraques, ocasionant la mort d'un veí i dos ferits de consideració. Aquest lamentable succés va motivar, a més, que 200 famílies anessin a ocupar pisos al barri de Bufalà.
- Finalment, la construcció d'un gran parc d'atraccions a Montjuïc que va eliminar, per dir-ho així, 800 famílies que ocupaven aquells terrenys amb les seves fràgils barraques. Van ser distribuïdes en diversos barris i cal anotar que l'actuació municipal va ser precipitada i va procedir sense tenir en compte les característiques de cada família (primavera del 1964).

En aquests trasllats va sorgir un greu problema: l'Ajuntament de Barcelona adjudicava un pis per barraca, criteri que no s'ajustava a la realitat, perquè amb freqüència aquestes estaven habitades per dues o més famílies.

Per raó de la inestabilitat, de la indiferència a la problemàtica familiar i de la impossibilitat d'accelerar el programa de construcció d'habitatges que havien d'adjudicar-se als barraquistes, les famílies afectades van anar creant un punt de convergència, buscant la unió, per així intentar resoldre ràpidament i amb justícia el problema. L'experiència havia demostrat que era necessari pressionar els organismes encarregats de la solució del problema de Montjuïc, ja que, altrament, la situació s'eternitzava, o bé, quan es plantejaven actuacions, no s'adaptaven a la realitat. Era necessari passar de la passivitat resignada a la intervenció activa.

Treball inicial de l'assistent social respecte a aquest problema

Les famílies sensibilitzades sol·liciten la col·laboració de l'assistent social, així com la del rector del barri, a fi d'iniciar una gestió continuada i decidida. Com a resultat dels primers esforços s'aconsegueix que l'Ajuntament rectifiqui el criteri –escassament realista–, d'adjudicar un pis per barraca i el substitueixi pel d'un *pis per a cada família*.

Participació continuada de la comunitat

El veïnat en general va anar interessant-se certament per aquesta postura activa, en observar que era possible aconseguir resultats. Aquest procés es va produir especialment entre els barraquistes del sector d' "Els Tres Pins", confrontant amb el parc d'atraccions.

Per part seva, l'assistent social, a través d'entrevistes i col·loquis familiars, va anar ampliant el cercle de veïns interessats. Uns mesos més tard, les famílies sensibilitzades ja no se circumscriuen a una zona determinada de l'immens suburbi de Montjuïc sinó que constituïen un nucli disposat en qualsevol dels sectors existents.

Al juny del 1963, com a resultat de les declaracions de Franco, prometent una acció urgent encaminada a solucionar el problema del barraquisme, el Consell de Ministres va dictar un decret pel qual el Ministeri de l'Habitatge construiria 6.500 pisos destinats a barraquistes, i segons s'especificava, amb la màxima celeritat. Posteriorment, i per posar en pràctica aquest decret, sorgeixen les anomenades Unitats Veïnals d'Absorció Social (U. V. A. S.).

Paral·lelament a aquests acords, el nucli de veïns sensibilitzats pel problema es reunia periòdicament per discutir, difondre i aconseguir solucions reals. Aviat va resultar evident que era necessari comptar amb personalitat legal per impulsar les iniciatives que es programaven. Així doncs, es van estudiar les possibilitats que oferien l'Associació de Caps de Família i la de Pares de Família, es va optar per aquesta segona i al gener del 1967, després d'uns mesos d'espera, va ser aprovada. Immediatament, les possibilitats d'actuació van créixer d'una forma considerable.

Iniciatives programades per l'Associació juntament amb l'assistent social, amb el propòsit d'aconseguir la desaparició total del barri

Prèviament al detall de la infinitat de gestions dutes a terme, cal destacar la gran ajuda que van representar en tot moment les campanyes de premsa. Durant els cinc anys d'existència de l'Associació de Pares de Família, que va adoptar el suggeridor nom de "L'Esperança", el nostre millor aliat va ser sempre la premsa. En cap moment vam deixar que quedés interrompuda la comunicació que manteníem a través seu amb l'opinió pública en general i amb l'Administració en particular. D'aquesta relació deriva la intensa sensibilització que es va aconseguir en relació amb la justa solució del suburbi de Montjuïc.

Al gener del 1968 comencen a distribuir-se al nostre barri els pisos de les U. V. A. S. Amb aquest motiu, "L'Esperança" incrementa la seva activitat, propugnant que aquests habitatges s'adjudiquin preferentment

a barraquistes, criteri que si s'hagués seguit hagués reduït considerablement el cens suburbial de Barcelona. Alhora s'argumentava que el barri de Montjuïc havia de tenir una certa preferència, perquè el decret s'havia inspirat en la promesa feta pel cap de l'Estat el 1963, quan va prometre una actuació urgent i uns pisos dignes i assequibles.

Malgrat tots els esforços destinats a la qüestió, no va poder evitar-se que, després d'adjudicar-se tots els pisos de les U. V. A. S., encara quedessin a Montjuïc 375 famílies. Com a aspectes positius de les gestions dutes a terme calia comptabilitzar que el trasllat s'havia produït de manera racional, tenint en compte les necessitats de les famílies, quant a lloc de feina, etc.

Passada aquesta oportunitat, existia el perill que aquest conjunt de famílies que encara habitaven un considerable nombre de barraques veiessin eternitzar-se la seva injusta situació. Precisament per evitar aquest possible oblit d'un problema ciutadà, que encara no estava resolt totalment, l'Associació, en representació de tots els veïns, va fer una sèrie de gestions que a continuació detallem:

- Informe minucios al ministre de l'Habitatge sobre la situació en què es trobaven les 375 famílies que encara habitaven a Montjuïc.
- Entrevista amb l'alcalde de Barcelona.
- Entrevista amb el governador civil de Barcelona.
- Diversos precis-preguntes a les Corts, a través del procurador barceloní pel terç familiar, Eduardo Tarragona.
- Informe de la situació del barri al príncep d'Espanya.

A conseqüència d'aquest conjunt d'activitats de "L'Esperança", es va convocar la junta i l'assistent social a una reunió de l'Ajuntament de Barcelona a la qual van assistir un representant del governador civil, el delegat del Ministeri de l'Habitatge a la nostra ciutat i el responsable del Departament de Repressió del barraquisme de l'Ajuntament. En aquesta sessió es va comunicar que ràpidament es procediria a la solució definitiva del suburbi de Montjuïc i que, a tal fi, estaven previstos pisos a Cornellà i a altres punts.

A continuació, i segons era norma de "L'Esperança", es va convocar una assemblea per informar tot el barri. Naturalment, la satisfacció era unànime. Però dos mesos més tard cap organisme dels encarregats d'aquest problema havia manifestat el més mínim indici que la solució continuava efectivament en marxa. Insistim davant l'Ajuntament i a la delegació del Ministeri de l'Habitatge i se'ns va contestar que esperéssim i que seríem oportunament informats.

Extraoficialment rebem notícies que s'estaven muntant uns barracons a l'Hospitalet de Llobregat, destinats precisament als barraquistes de Montjuïc. Va sorgir immediatament, a través de la premsa, la polèmica entre l'alcalde d'aquella ciutat i el de Barcelona, la qual cosa ens va confirmar la certesa que es pretenia aplicar al nostre barri aquesta solució

inadequada. La polèmica entre les dues municipalitats consistia en el fet que l'Hospitalet no autoritzava la instal·lació al seu territori d'un nucli de barraquistes: entre els veïns de Montjuïc va créixer la tensió: alguns feia més de vint anys que vivien en una barraca i la seva situació arribava ja al límit.

A instàncies de "L'Esperança", el procurador pel terç familiar Samaranch va dirigir un prec pregunta a les Corts, interessant-se per la solució definitiva d'aquest problema. El Ministeri de l'Habitatge va contestar amb una nota que va publicar i va comentar àmpliament la premsa. La solució que es preveia era la següent:

- s'adjudicaran 9 pisos a Barcelona
- " 60 " Cornellà de Llobregat
- " 70 " St. Quirze de Terrassa
- " 80 " Ripollet-Cerdanyola
- " 120 " St. Vicenç dels Horts
- sense ubicació fixa, 36 barracons desmuntables

La junta de l'Associació informa el barri a través d'un imprès que es reparteix profusament, alhora que es convoca una assemblea. La sensibilització dels veïns és pràcticament total, perquè a aquesta assemblea hi assisteix un 95% del veïnat: el problema és apressant i afecta tothom, la informació els assabenta dels aspectes que a cada moment té el problema i, com és lògic, en donar-se aquestes condicions, la gent participa. En el transcurs de l'assemblea, el president de "L'Esperança" pregunta als assistents si hi ha algú que vulgui anar a viure als barracons i el NO és unànime.

Tot seguit, convoquem una roda de premsa a la qual assisteixen representants de tots els diaris i de l'agència de notícies Europa Press. L'endemà, el NO dels veïns dels barracons és difós davant l'opinió pública i es reben cartes de solidaritat d'altres associacions felicitant per la decisió i activitat que es desenvolupa. El tema ocupa el primer lloc en el ventall de problemes ciutadans.

El governador civil accepta retirar la proposta d'instal·lar els anomenats "barracons provisionals"; el programa d'adjudicació de pisos continua en vigència. Es repartiran per rigorós sorteig i a les famílies que encara quedessin se'ls buscava també una solució ràpida.

En aquell moment habitaven el suburbi de Montjuïc unes 210 famílies. Estàvem, doncs, fregant ja la desaparició total i, com és natural, aquesta sensació estimulava encara més el veïnat, reforçant l'acció comunitària. L'Associació, a través de la seva junta i de l'assistent social, s'entrevista una vegada més amb el governador civil, que es compromet al fet que, en un termini de set mesos, s'adjudicaran pisos a totes les famílies que queden, al polígon de La Mina, a Barcelona. Segons sembla al Ministeri de l'Habitatge està ja aprovat que es construeixin 1.200 pisos en l'esmentat Polígon, a través del Patronat Municipal de l'Habitatge. Aquesta

actuació es projecta a un ritme accelerat i els primers pisos acabats seran per a Montjuïc.

Continuem, naturalment, les gestions encaminades a aconseguir la materialització d'aquestes promeses. A través del Patronat l'Habitatge, ens informen que el projecte d'obres es retarda, per la qual cosa serà impossible adjudicar els pisos en un termini de set mesos. La junta de l'Associació s'entrevista novament amb el governador civil, per descriure-li la precària situació dels veïns que encara habitaven a Montjuïc. Com a resultat de la progressiva eliminació de l'immens suburbi que existia en aquella muntanya, la vida en aquests moments és, encara, més difícil, si és possible, a causa de:

- falta de serveis
- impossibilitat d'aprovisionar-se; totes les botigues han tancat.
- quantitats ingents d'escombraries, perquè l'última zona habitada està confrontant amb els extensos camps convertits en abocadors de la ciutat.
- gran quantitat de rates, amb evident perill per a la població infantil i d'infeccions en general.

El comentari final no admet dubtes: no és possible seguir a Montjuïc. El governador civil ofereix uns pisos del Patronat Municipal de l'Habitatge, que estan a punt d'acabar-se, amb les condicions següents:

- pisos de 90.000 ptes. d'entrada i 1.200 de lloguer mensual.
- suggereix la possibilitat que l'Ajuntament concedeixi 25.000 pessetes a fons perdut.
- possibilitat d'aconseguir crèdits a través de Montepíos, gestions que ell mateix procuraria que anessin ràpides.

Es convoca, com és habitual, una assemblea de veïnat per tractar sobre aquestes respostes i unes 40 famílies accepten i marxen de Montjuïc. Però unes setmanes més tard, amb motiu que l'Ajuntament necessita, amb tota urgència, per al departament de Foment els terrenys que ocupen altres 21 famílies, aquest departament ofereix pagar l'entrada dels pisos a aquests veïns. Naturalment, aquest comportament crea un cert malestar al barri, perquè els veïns que han acceptat la proposta oferta pel governador civil han de pagar pels mateixos pisos 90.000 d'entrada i a aquests l'Ajuntament només els lliura 25.000 a fons perdut, mentre que pel que fa a les 21 famílies que destorben, el municipi aporta íntegrament les 90.000, actuació desigual, que naturalment crea algunes tensions.

Així, al maig del 1971 quedaven a la muntanya 136 famílies i era necessari que l'Associació de Pares de Família "L'Esperança", juntament amb l'assistent social, es preguntessin: què passa amb aquestes 136 famílies? Volen marxar de la muntanya? Tenen mitjans per fer-ho? Per què no han aprofitat l'oportunitat oferta recentment?

De manera natural s'havia fet una selecció de les famílies amb les progressives partides, per la qual cosa es va veure que en l'última etapa ens trobaríem amb les famílies problemàtiques. Pel fet que els canvis de pis per barraca estaven permesos, la família que pel sector que habitava li havia correspost un pis podia quedar-se a la muntanya si ho desitjava, canviant-se a una barraca d'un altre sector i passant a ocupar el pis assignat la primera.

Per aquesta raó es va pensar a fer un estudi d'aquestes 136 famílies que va consistir en un treball de recerca mitjançant una enquesta-entrevista o una entrevista pautaada a cadascuna de les 136 famílies. L'enquesta no apareixia en el moment de l'entrevista, per la qual cosa aquesta es convertia en una conversa o, més ben dit, en una entrevista dirigida.

L'estudi va donar els resultats següents:

Procedència de la població actual

D'Andalusia 54%
De Llevant i Aragó 6%
De les dues Castelles 11%
Oriünds de Catalunya 13%

Nivell d'instrucció

Analfabets absoluts 23,4%
Analfabets per subnormalitat 1,1%
Analfabets per ser menors 14%
Estudis elementals 38%
Estudis primaris 20%
Estudis professionals 1,1%
Estudis mitjans 2,3%

Quant al *nivell sociolaboral dels seus habitants*. Hi havia una població activa del 37% en les categories laborals següents:

Obrers qualificats 33%
Peonada 50%
Subalterns 8%

Un de les dades que amb més claredat ens dona la realitat social del grup és el nivell de renda i amb això ens mostra la possibilitat d'accés a un habitatge per part d'aquestes famílies.

Nivell de carència 21,53%
Nivell de mínim vital 15,38%
Nivell de subsistència 31,53%
Nivell confortable 27,69%
Nivell folgat 3,84%

Al nostre judici, és a partir de l'estrat quart que es pot parlar amb propietat de famílies que podrien mantenir un habitatge.

Una dada d'interès el constitueixen els anys de residència a la muntanya d'aquestes 136 famílies, circumstància que ens indica l'arrelament que hi tenien.

Menys de 5 anys 13%

De 5 a 10 anys 41%

Més d'11 anys 46%

L'estat dels habitatges és un factor que influeix en el desig de desallotjar-los:

En perfecte estat 16,12%

En bon estat 47,58%

En mal estat 24,19%

En un estat pèssim 12,09%

EI 36% de les famílies els habitatges de les quals estan en males condicions coincideix probablement amb els estrats culturals i econòmics més baixos.

Els llocs de feina també influeixen en el desig de trasllat:

- EI 44% té la seva feina a la mateixa muntanya o a les proximitats (Port, plaça d'Espanya o voltants, Zona Franca, Jardins i Parcs de Montjuïc, etc.)
- EI 76% és peonada de la construcció, sense lloc determinat de feina.
- El 39% no es veia perjudicat amb el trasllat per raó de la proximitat del lloc de feina.
- EI 41% de les famílies no desitja abandonar les seves barraques. Són diversos els motius que s'al·leguen, tots ells comprensibles.
- El 23% de les famílies és indiferent al trasllat.
- El 36% de les famílies té enormes desitjos d'anar-se'n.

Hem de ressaltar: 1) la selecció de la qual ja hem parlat; 2) el petit nombre que representa el 41% de les 136 famílies sobre les 3.200 famílies existents en un principi, ja que com s'ha dit anteriorment, en les diverses etapes de trasllat de famílies que no volien o no podien desallotjar la barraca, canviaven amb una altra família que tingués desitjos o més possibilitats de traslladar-se a un pis.

Notem també els motius que impulsaven aquest 41% de famílies a no desitjar abandonar les barraques: habitatge en bones condicions; vida més semblant a la del poble; poden tenir flors i conrear hortalisses; poden criar alguns animals domèstics com ara conills, coloms, etc.; proximitat a la feina; matrimonis ancians que no veuen la possibilitat de costejar un

pis i que fa molts anys que resideixen a la muntanya (en algun cas fins a 30 anys o més); falta de possibilitats econòmiques.

Al novembre del 1971 l'Ajuntament presenta una nova proposta per acabar de desallotjar la muntanya. Com que es preveu que els pisos destinats a aquestes 136 famílies no estaran acabats fins al setembre del 1972 (en l'actualitat encara no estan acabats), ofereix provisionalment uns habitatges de 90.000 pessetes d'entrada pagant-ne només 30.000, que és el que correspon als seus futurs pisos.

Els veïns no estan d'acord amb aquest oferiment. Per això, l'Associació de Pares fa diverses gestions per puntualitzar uns certs aspectes de la proposta.

A finals del citat mes de novembre, es convoca una assemblea per aclarir dubtes i conèixer l'opinió del barri. Segons el cap de serveis de la Intervenció del barraquisme de l'Ajuntament, la proposta és obligatòria. L'Ajuntament ajudarà amb préstecs sense recàrrec a fi que la muntanya quedi lliure; se sospita que es vol emprar el terreny per fer-ne un abocador d'escombraries.

El barri exposa els motius pels quals no accepta l'ofertament. D'aquesta assemblea sorgeix una comissió que acompanyarà la junta de l'Associació de Pares de Família a exposar, davant el regidor del districte, els problemes que representa per a ells aquest ofertament.

A través d'una nova assemblea es comuniquen al barri els resultats de les gestions:

La regidora del districte els ha afirmat que la proposta és opcional: el que vulgui pot quedar-se a la muntanya fins que els pisos estiguin acabats.

A principis de desembre l'Ajuntament presenta una nova oferta. Concedeix les 30.000 ptes. a fons perdut a fi que totes les famílies desallotgin la muntanya passant a ocupar els pisos provisionals oferts en la primera oferta esmentada. Aquesta vegada la notícia és acollida amb entusiasme.

A l'assistent social se li presenta un treball urgent: el d'esbrinar, guiant-se per l'estudi dut a terme, quines són les famílies que, malgrat la concessió de l'Ajuntament, no podran pagar ni tan sols la mensualitat de 1.000 pessetes. Des d'un principi es va pensar a oferir a aquestes famílies el canvi de pis per una "casa barata" del Patronat Municipal de l'Habitatge, que suposava un lloguer de 125 pessetes mensuals.

A través d'un seguit d'entrevistes, ens posem en contacte amb aquestes famílies. D'aquestes, set accepten la solució que els oferim. Altres famílies, en total quatre, demanen ajuda per efectuar el trasllat (altes de comptadors): es veuen capaços de pagar les 1.000 pessetes de mensualitat d'ara endavant. Orientem aquestes últimes famílies perquè demanin una prestació extrareglamentària al Montepió.

Es presenten també dos casos de dos matrimonis ancians que no poden pagar ni tan sols "la casa barata": altres dos, de malalts mentals que viuen sols cadascun en la seva barraca.

Una altra feina és la d'aconseguir que els nens del barri no es quedin sense escola en efectuar el trasllat. Parlem amb el director d'una de

les escoles del barri del Besòs i el problema se soluciona amb unes aules que s'inauguraran al polígon de la Mina i les escoles del barri del Besòs. Mitjançant una circular s'avisava les famílies en les quals hi ha nens, perquè vagin a presentar-hi la sol·licitud com més aviat millor.

A mitjan desembre, se signa la sol·licitud de pisos al polígon de la Mina per part de les famílies de Montjuïc.

L'assistent social serveix de coordinador entre el Patronat Municipal de l'Habitatge, l'Ajuntament i les famílies del barri, a fi de solucionar tots els problemes que puguin presentar-se amb motiu d'aquesta signatura.

Parlem amb el gerent del Patronat Municipal de l'Habitatge i amb el cap de la secció social d'aquesta entitat per sol·licitar autorització i fer l'operació de les "cases barates". Es presenta un informe de les famílies que sol·liciten el canvi del pis per un dels habitatges esmentats.

L'operació es du a terme de la manera següent:

Es busquen famílies que habitin "cases barates" i que vulguin anar als pisos de la Mina en les mateixes condicions que les famílies de Montjuïc. Així, aquelles famílies que no poden fer front a la mensualitat de 1.000 pessetes se'ls cedirà el pis que els correspongui a canvi de la "casa barata" que ocupin. Per això ens posem en contacte amb les assistents socials que treballen als barris de cases barates.

Es fan nombroses gestions prop del gerent del Patronat, del cap de la secció social i de l'advocat d'aquesta entitat encarregat dels contractes.

A finals de gener, s'efectua el repartiment dels pisos i la signatura dels contractes. Al cap de pocs dies reben les claus, però els pisos estan molt endarrerits i encara falten molts detalls, per la qual cosa les famílies de Montjuïc no poden desallotjar les barraques ni marxar de la muntanya fins a primers de març unes, i fins a principis d'abril, unes altres.

Al març, se signen els contractes de les famílies a les cases barates. Es traslladen quatre famílies als habitatges del barri del Polvorí i dues famílies a les d'Eduardo Aunós al Port. A la família que queda, se li presenta un problema per malaltia del marit; s'aconsegueix que canviï el pis per un habitatge porteria del barri del Besòs també del Patronat Municipal de l'Habitatge.

Els dos casos de malalts mentals evolucionen de la manera següent: un és una dona de 40 anys: aconseguim que la seva família es faci càrrec d'ella. L'altre (un ancià d'uns 70 anys) queda sense resoldre; en assabentar-se que desallotjaran la muntanya, fugiu de la seva barraca. Són inútils els esforços que es fan per trobar-lo, malgrat l'interès que hi posa el consolat italià ja que aquest ancià és de nacionalitat italiana.

Quant als matrimonis ancians: d'un se'n fa càrrec els fills; l'altre marxa a viure amb uns coneguts i més tard amb uns familiars.

Cal constatar que la marxa de la muntanya es fa d'una forma digna i lliure, així com el repartiment dels pisos.

Resultats del treball social comunitari fet en aquest barri. Aspectes positius

A través del que hem exposat, creiem que és fàcil constatar com es va produir una progressiva promoció del barri a partir de la problemàtica que plantejava l'habitatge. Aquesta va ser en el nostre cas l'espurna que va permetre generar tot un lent procés de sensibilització i en definitiva de transformació de les mentalitats.

Es va despertar i es va desenvolupar més tard un autèntic sentit comunitari perquè el problema els unia forçosament per igual a tots i una poderosa dinàmica els envoltava completament. La mateixa situació geogràfica (recordem que el barri de barraques de Montjuïc estava separat de la resta de la ciutat per una de les zones verdes més grans del municipi barceloní) contribuïa també a formar una consciència unitària. Era fàcil comprovar que el problema afligia tots els que formaven el veïnat.

Aquest incipient sentit comunitari va ser cristal·litzat i com que els diversos avatars que va sofrir el problema van ser en diverses ocasions molt aguts, anava penetrant profundament la consciència que es tractava d'un problema col·lectiu i que la ciutat a la qual pertanyien havia de resoldre-ho amb justícia, com correspon a una societat moderna.

Finalment, quan es va aconseguir acabar amb el malson que significava viure en tan precàries condicions i accedir a uns pisos dignes, es va poder comprovar com la tenacitat i la unió ho poden gairebé tot.

També cal anotar que a través de la premsa, aliat imprescindible, es va aconseguir sensibilitzar l'opinió pública i l'administració no només sobre el problema dels barraquistes de Montjuïc sinó també sobre el problema d'altres barris on encara existeix aquesta vergonya ciutadana.

Podem assegurar que, potser per primera vegada, la delicada operació del trasllat d'un conjunt de famílies als habitatges desitjats es va fer amb les garanties i atencions al fet que exigeix el tracte amb éssers humans. Cal destacar en aquest sentit l'interès que va demostrar el Patronat Municipal de l'Habitatge perquè aquest trasllat es produís tenint en compte els interessos de les famílies que integraven el barri.

Potser no és necessari insistir en l'aspecte que aquesta atenció de conjunt i particular, quan les circumstàncies ho requerien, va ser possible a causa del minuciós estudi del barri que prèviament es va dur a terme.

Inconvenients detectats

Hem assenyalat com a aspectes importants d'aquest episodi de treball social comunitari que, per tractar-se d'un problema apressant i realment sentit per tota la comunitat, la sensibilització va anar consolidant-se fins a un punt en què tot el barri era realment una mateixa veu, un desig, una reivindicació.

Però aquesta mateixa polarització, que tan eficaçment incidia en l'ànim del veïnat, tenia també un aspecte negatiu, a causa precisament d'una excessiva concentració d'aquesta capacitat crítica en un problema que, fins i tot sent anguniós i vital per als qui el sofrien era, vist des d'una perspectiva de treball social, només parcial.

En aquest sentit comprovem que lent que és el canvi que s'opera com a resultat del treball social comunitari l'evolució del qual resulta difícil de registrar en resultats escarits. Puix que es tracta, en essència, d'un procés educatiu, pot veure's ajudat per una determinada problemàtica conflictiva, però en el fons el canvi es fa sempre a través d'una acció perseverant que va transformant gradualment les actituds.

Actuació del treballador social i tècniques utilitzades durant aquest procés

En primer lloc cal insistir en una afirmació que ens sembla fonamental: no hi ha pròpiament treball comunitari sense participació. Aquesta es produeix a diferents nivells i formes però és la força bàsica que possibilita una transformació.

Una tasca del treballador social és precisament estimular, canalitzar i coordinar aquestes aspiracions o possibilitats existents en qualsevol comunitat que amb freqüència existeixen solament en estat latent. Cal operar sobre aquestes. Amb aquesta finalitat apliquem a Montjuïc les tècniques següents:

- Casework. Es va emprar durant tot el període en què l'assistent social va romandre a Montjuïc i d'una forma més intensa durant l'última etapa en la qual va requerir intensificar aquesta tècnica a fi de descobrir les diverses problemàtiques familiars existents.
- Entrevistes domiciliàries. Es van emprar preferentment amb propòsits sensibilitzadors. Van resultar d'una gran eficàcia per acostar una certa gent a la problemàtica general, és a dir, l'habitatge.
- Col·loquis familiars. Van ser útils per enfortir el procés general del treball comunitari.
- Treball amb grups. Indispensablement, el treball comunitari es recolza en grups del barri on actuem, siguin nuclis ja existents o bé sorgits precisament per l'impuls de la nostra acció.

A Montjuïc es van organitzar una infinitat de reunions amb els més diversos grups, però molt especialment amb el que va ser l'avantguarda de tots, l'Associació de Pares de Família "L'Esperança". Durant els seus quatre anys d'existència, va actuar com a catalitzador de tot el barri. Les reunions eren setmanals.

- Xerrades de formació i informació sobre el problema que preocupava: l'habitatge.
- Assemblees generals. Hem de destacar la importància d'aquestes reunions àmplies, que permeten una comunicació efectiva entre el grup motor i la resta de la comunitat. A Montjuïc les convocàvem, com a mínim, cada dos mesos. La participació era massiva, especialment en els últims temps quan el problema es vivia dia a dia. Hi assistia una mitjana d'un 90% de les famílies.
- Informes dirigits a l'Administració. Periòdicament vam fer també ús d'aquesta fórmula que no només ens permetia replantejar als organismes competents l'evolució que experimentava la nostra problemàtica sinó que contribuïa així mateix a mantenir informada l'opinió pública, perquè la premsa reproduïa periòdicament interessants síntesis. Habitualment els escrits eren signats per la junta de "L'Esperança" i en algunes ocasions pel barri en massa.
- Fulls informatius. Amb la finalitat d'assegurar la informació a tot el barri en els moments més adequats (resultats d'entrevistes com amb l'Administració, articles interessants apareguts en la premsa sobre el nostre problema, etc.), es confeccionava un full informatiu que es distribuïa a totes les cases.

■
Aquest sistema, una miqueta rudimentari, actualitzava la informació a tot el barri, salvant el greu inconvenient que representava el fet que una gran majoria no llegís els diaris.

- Campanyes de premsa. Al llarg d'aquesta exposició ens hem referit repetides vegades a la gran ajuda que va aportar la premsa en l'esforç per aconseguir una solució digna per als barraquistes de Montjuïc. Sense por d'exagerar, creiem que hem d'atribuir-li un 80% de l'impacte que van aconseguir les aspiracions col·lectives.

Durant els quatre anys d'existència de l'associació "L'Esperança" van anar produint-se ininterrompudament campanyes encaminades a sensibilitzar l'opinió pública. Sovint rebíem mostres de solidaritat d'altres associacions o entitats d'indole diversa, animant-nos en la nostra acció. Era fàcil constatar, fins i tot en les seccions que publiquen els diaris reservades a cartes dels lectors, que el tema havia transcendit a la majoria.

Un capítol a part mereixeria la commoció que la mateixa Administració experimentava després de les successives campanyes. Potser el comentari que reflectiria exactament l'impacte que rebia seria afirmar que era del tot impossible ignorar el problema i, per tant, se n'imposava la solució.

Fins aquí l'exposició d'una experiència de treball social comunitari que va obtenir resultats i va constatar les seves limitacions, però que va ser impulsat amb l'esperança que contribuís al que molt encertadament es denomina *procés de canvi*.